

La primera traducció catalana íntegra i directa de l'àrab de 'Les mil i una nits' serà publicada en tres volums aquest proper més d'octubre per l'Editorial Proa, dins la col·lecció 'A tot vent'. De la traducció, n'han tingut cura Dolors Cinca i Margarita Castells.

El somni de les mil i una nits en català

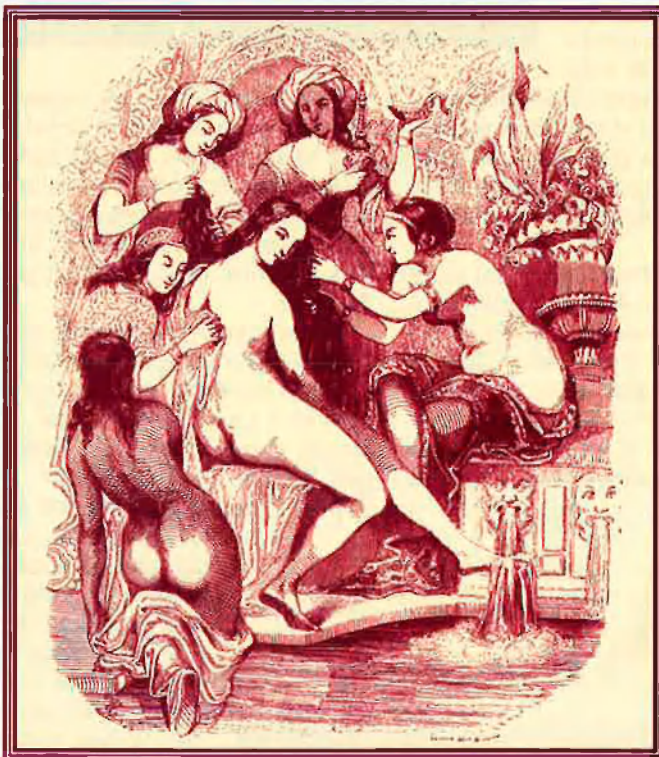
La versió de les dues especialistes en literatura i llengües semítiques ha estat revisada per Jaume Creus, prenent esment en les nombroses poesies que figuren a l'obra.

Per a la versió catalana, que s'afegeix a la ja llarga tradició europea, les traductores han seguit l'anomenada edició Bulaq d'aquest clàssic de la literatura universal per ser la més representativa de l'actual estat d'evolució d'aquesta obra que, paradoxalment, és més apreciada a Occident que no pas al món àrab. Tant és així que només de resultes de la favorable acollida a Europa de *Les mil i una nits*, se'n va fer posteriorment una primera edició àrab al segle XIX.

L'obra utilitza un llenguatge planer i sense embuts. Això explica el to directe amb que són tractats l'erotisme i les escenes més crues i escabroses.

Un risc editorial. Segons explica l'editor Oriol Izquierdo la idea de fer una traducció de *Les mil i una nits* neix d'una dèria. Per a Izquierdo l'obra és un referent mític que tothom coneix bé o malament, però poques persones hi han tingut accés. D'entrada, això porta a demanar-se per la valoració i el tractament cultural que cal fer d'una obra d'aquestes

característiques. A partir d'aquesta premisa es plantegen diverses opcions: des de fer-ne una edició preciosista i il·lustrada fins a concentrar tota l'obra en un sol volum. Finalment, s'im-

posà la idea de defensar el text i fer, per damunt de qualsevol altra consideració, una bona traducció literària. En aquest sentit, segons diu Izquierdo, "hi ha una imatge preconcebuda de *Les mil i una nits* que ve donada per les versions de López-Picó que tenen el seu origen en les versions franceses impregnades per les modes orientalistes del segle

XIX. Calia trencar amb aquesta imatge i també, tot i reconèixer el seu valor, amb l'academicisme de què les va impregnar la traducció en castellà del professor Vernet. Per tant, la nostra és una

edició on primen els valors literaris".

Un altre aspecte que calia prendre en consideració era la viabilitat comercial del projecte donada la seva magnitud i el risc que comporta. Algunes experiències anteriors avalaven l'oportunitat de tirar endavant l'edició d'aquesta obra que gira entorn de les 3.000 pàgines. "En primer lloc —explica Izquierdo—, hi ha la excepcionalitat del producte dins el mercat editorial. Fer una edició tan singular és un bon punt de partida ja que es creen força expectatives abans

de sortir al carrer. En aquest sentit cal recordar el cas de la traducció que va fer Joaquim Mallafré de l'*Ulisses* de Joyce. D'altra banda, també tenim l'experiència d'una bona acollida d'aquest tipus d'obres. Tenim el cas de la reedició dels Dickens que va traduir Josep Carner, o de les traduccions de Thomas Mann o, en un altre nivell, de *Les aventu-*

res del bon soldat Svejik de Hasek i de la qual ja s'ha exhaurit la primera edició. Amb això vull remarcar que estem davant d'unes obres que tenen una llarga vida precisament perquè porten el segell de clàssics de la literatura”.

La història del text de *Les mil i una nits* és, tal com diuen les seves traductores, llarga i envitricollada. I això tan pel que afecta als manuscrits àrabs com a la seva difusió a Occident. Per bé o per mal, la idea que encara perdura a Occident sobre aquesta obra és el resultat d'una traducció que té gairebé tres-cents anys. El seu autor fou l'orientalista francès Jean-Antoine Gallant, que va viure entre els anys 1646 i 1715. La versió de Gallant, que ha continuat difonent-se al nostre segle, va gaudir d'un gran ressò i molta popularitat i això provocà que es fessin nombroses traduccions de l'obra a altres llengües europees. Ara bé,

quina és la procedència dels manuscrits sobre els quals Gallant féu la seva traducció?

Els orígens dels manuscrits.

L'obra és més popular a Europa que no pas al món àrab. Fins al punt que la primera edició àrab és posterior a l'europea.

Sembla que el manuscrit o fragment àrab més antic de *Les mil i una nits* data del segle IX. Una de les primeres referències que en tenim la dona l'historiador

i bibliòfil del segle X Muhammad ben Ishaq ben al-Nadim que a la seva obra *Llibre de l'índex* explica que els primers recopiladors de contes i faules foren els perses. Més tard, afegeix, van ser els àrabs qui van traduir aquestes recopilacions a la seva llengua, adaptaren les històries al seu gust i estil i en van compondre de noves. Així mateix l'erudit àrab fa menció que el primer llibre que es va escriure d'aquest gènere fou el *Hazar afsaneh*, que vol dir *Mil contes* i a continuació al-Nadim diu que el títol té l'origen en la cèlebre història de Xahrazad que tothom coneix sigui d'oïdes o perquè l'ha llegida i que és la principal narradora de l'obra.

Però l'estudiós encara dona més referències. Ens fa saber que Alexandre el Gran gaudia amb aquest tipus d'històries i que tenia un grup de persones que les hi explicaven. Al-Nadim tampoc

S'han realitzat nombroses versions i adaptacions dels contes més coneguts de 'Les mil i una nits', com 'Aladí', 'Alí Babà' o 'Sindbad'. Malgrat això, no figuren en les versions àrabs de l'obra.

XAVIER GÓMEZ

Dalt, Dolors Cinca i Margarita Castells, autores de la traducció catalana. Van prioritzar la qualitat de la traducció literària per damunt d'altres consideracions com el preciosisme o la presència d'il·lustracions.

s'està de fer-ne una valoració estètica negativa que, com assenyalen Dolors Cinca i Margarita Castells al pròleg, “ha perdurat durant segles en el món àrab, a part de les valoracions sobre el contingut moral d'algunes històries, que sempre han estat objecte de controvèrsies”. Les traductores amplien la informació que dona Al-Nadim i recorden: “Hem de tenir en compte que amb el temps també s'hi inclogueren llegendes de l'Aràbia pre-islàmica, temes de l'antiga èpica mesopotàmica o de la lite-

L'oralitat de les històries s'ha perdut perquè els copistes han acomodat el text als cànons àrabs de bellesa literària.

ratura grega clàssica, entre altres, de forma que cada grup de contes reflecteix la influència d'una època determinada i d'una societat diferent. Malgrat tot, l'arabització de les històries fou un procés paral·lel a la seva islamització, fet que ja és ben palès en les nombroses fórmules religioses que apareixen ens els manuscrits medievals”.

Tres línies d'investigació. L'opinió compartida pels estudiosos i per les traductores catalanes és que Gallant va fer la seva

versió a partir d'un manuscrit que és el nucli principal d'històries que no arriba a tenir més de tres-cents nits però que representa, probablement, la culminació de la versió medieval àrab de l'obra, dins d'una ample marge de segles que va des dels inicis de l'època abbàsida (al segle VIII) fins al període mameluc (al segle XIV com a més tard). També resulta d'interès assenyalar quan i perquè apareix el títol de *Les mil i una nits*. “A l'època medieval –segons expliquen Dolors Cinca i Margarita Castells–, el sentit de l'expressió mil i un era equivalent a molts. No fou fins més endavant, als segles XVII i XVIII que el títol de l'obra comença a prendre's literalment i a condicionar el contingut de la col·lecció i la seva pròpia estructura, de manera que s'hi afegiren més històries i es va procurar que Xahrazad les contés exactament en mil i una etapes”. Així, doncs, *Les mil i una nits* va ser un recull sempre obert a noves incorporacions i modificacions fins al segle XIX.

Un èxit posterior. Però mentre a Europa l'èxit editorial feia estralls i creava moda en forma de continuacions, suplement i imitacions, no va ser fins el 1814 que no va aparèixer la primera edició de *Les mil i una nits* impresa en àrab a Calcuta. D'altra banda, també a començament del segle XIX un equip de redactors àrabs reunits al Caire va fer una versió de les *Nits* que abastava mil i una nits tal com era la tendència d'aleshores. Però cal tenir ben present que aquest text és molt posterior a la traducció de Gallant. Tot i així, aquesta nova redacció és la que l'estudiós alemany Zotenberg anomenà la “recensió moderna d'Egipte” i la que ha esdevingut la versió àrab més difosa de les *Nits* al segle XX. Aquesta versió es va imprimir per primera vegada a Bulaq (Egipte) l'any 1835 i està considerada com el text àrab estàndard i la que s'ha tingut en compte a l'hora de fer la majoria de traduccions modernes i con-

Les influències en la literatura catalana

Al llarg de l'Edat Mitjana algun dels contes que formen part de *Les mil i una nits* degueren arribar a la península sols o en forma de reculls. Sigui de la manera que fos, la seva influència o l'interès més general de la narrativa occidental pel món oriental es fa notar des de ben aviat a la literatura catalana i a la resta de literatures hispàniques.

El primer cas on trobem analogies és a l'obra de Ramon Llull, bon coneixedor de l'àrab. Armand Llinarès explica que el pròleg de *Les mil i una nits* conté la faula de l'ase, el bou i l'hortolà que va servir a Llull per escriure una part del *Llibre de les bèsties*. El segon cas on es troben rastres orientals –d'altra banda tan freqüents a l'època–, és a la *Història de Jacob Xalabín*, novel·la històrica anònima escrita al segle XIV i ambientada a Turquia. Arseni Pacheco a l'estudi que figura a l'edició de l'editorial Barcino (1964) assenyala les coincidències amb dues històries de *Les mil i una nits*: són la *Història de Camar al-Zaman amb la princesa Budur* i la *Història de Baibars i dels capitans de policia*. I més endavant Pacheco afegeix: "Les coincidències, per més que algunes siguin sorprenents en detall, no deixen d'ésser massa generals perquè en puguem treure conclusions definitives; però sens dubte permeten d'endevinar una comunitat d'origen o, almenys, una concepció semblant en l'estructura temàtica". Tampoc el *Tirant lo Blanc* sembla escapar d'aquest corrent ja que molts especialistes hi han vist influències d'*Umar Annuman*.

Ara bé, no és fins al segle XX que la literatura catalana incorpora les primeres traduccions o versions d'alguns contes de *Les mil i una nits*. Deixant de banda les versions i adaptacions infantils i juvenils que s'han fet dels més coneguts –*Sindbad, Aladí i Alí Babà*– sí que cal esmentar els dos volums d'adaptacions de Josep Maria López-Picó. El primer recull, *De les mil i una nits*, data de l'any 1920 (Editorial Catalana, SA) i conté les següents històries: *Farizada, la del somriure de rosa, Història d'Alí-Nur i Dolça-Amiga i Història de Nuredín, del seu germà Chamseddín i de Hassan-Badreddín*. L'altre recull es va publicar l'any 1934 (Llibreria Catalònia): *Farizada, la del somriure de rosa, interpretacions de 'Les mil i una nits'*. També hi ha notícies d'un tercer recull del 1924: *Contes morals de 'Les mil i una nits' explicats en català per Salvador Bonavia*. M. S.

temporànies a llengües europees i també les nombroses edicions àrabs que, malgrat les diferències, presenten un tret en comú: cap d'elles no inclou les històries d'Aladí i d'Alí Babà, de què no es coneix cap manuscrit àrab. Les traduccions fetes a partir de l'edició Bulaq es consideren *completes* en relació a la *parcial* que representaria la de Gallant. Una distinció, val a dir, que és relativa i fins i tot criticable tenint en compte l'evolució de l'obra al llarg de la història.

'Les mil i una nits' va ser un recull sempre obert a noves incorporacions fins al segle XIX. Es van incloure llegendes de l'Àrabia preislàmica, de l'antiga mesopotàmia o de la Grècia clàssica.

Mètodes matemàtics Variable complexa

J. Peñarrocha, A. Santamaria,
J. Vidal

Una introducció a l'anàlisi de funcions complexes de variable complexa i les seues aplicacions. També s'hi tracten alguns temes avançats com ara la funció gamma, transformades integrals i desenvolupaments asimptòtics.
288 pp. 2.575 ptes.

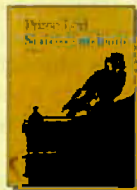
Universitat de València
"Educació. Materials", 17

Si això és un home

Primo Levi

El testimoni d'un supervivent dels camps d'extermini nazi. Un cop de puny!

234 pp.

Edicions 62
"El Balanci", 289

Comentari de texts

Maria Josep Cuenca

L'enfocament nou que adopta l'autora en la didàctica del comentari de text s'adiu amb les directrius dels nous plans d'estudi tant de l'educació secundària com de la universitat i constitueix un instrument de treball lingüístic imprescindible a l'aula.

Edicions del Bullent
"Recursos"

Més recentment, l'any 1986, la traducció francesa de René R. Khawam reivindica la versió àrab medieval de *Les mil i una nits* que considera com una obra acabada. És a dir, pensa que es tracta d'una obra que ha estat posteriorment falsejada pels copistes i redactors moderns, critica la idea d'obra oberta i defensa el *nucli original* de l'obra, el mateix que havia fet servir Gallant per fer la seva traducció. Khawam, fins i tot, creu que el nucli original té prou unitat com per pensar en un únic autor, anònim, més preocupat per l'eficàcia narrativa que no pas per la preciositat estilística. Un altre argument de Khawam que apunten Cinca i Castells és que els esquemes propis del discurs oral que proliferen en el text, són típics de l'estilística literària de les llengües semítiques. En definitiva, els avatars per on ha passat l'obra són suficients per fer pensar que la discussió sobre quin és el *corpus* que cal prendre com l'original de *Les mil i una nits* resta oberta. Abona aquesta tesi el fet que encara no existeix cap edició crítica d'aquesta obra.

Problemes de la traducció. Els cànons àrabs de bellesa literària es fonamenten en la retòrica i l'artificiositat com a elements principals, fet que contrasta amb l'origen popular i oral de les històries que conformen *Les mil i una nits*, transmèses en un llenguatge planer i senzill, durant molts segles. Un dels traductors anglesos va anotar que al Caire es feien lectures públiques i Richard F. Burton en la narració del seu viatge a la ciutat somalí de Zaila explica que s'hi organitzaven vetllades on es llegien contes de *Les mil i una nits* per passar l'estona. D'aquí l'opinió negativa força estesa en el món literari àrab fins al punt que a les històries de la literatura no es faci cap menció o bé siguin molt breus.

Al llarg dels segles els múltiples copistes van anar accentuant el procés d'uniformització del text, incorporant formes de l'àrab literari. El resultat va ser que es perdés l'espontaneïtat i la

creativitat de la parla sense que s'arribés a fer una obra que no té la riquesa estilística i conceptual que hom espera d'un text literari àrab clàssic. Des d'aquest punt de vista les traductores assenyalen que hi ha descripcions de paisatges i jardins de dos o tres pàgines que resulta difícil d'entendre que poguessin retenir l'atenció d'un oïent i que, a més, distreuen del nus central de la narració, i al costat d'això hi ha passatges que conserven el rastre de la tradició oral i que obliguen a pensar en el

oïent:

“Et veus obligat a *vestir* o *pintar* les imatges i el que diuen els personatges; és a dir, a fixar per escrit el que l'oralitat expressa directament a través de l'entonació. Un exemple que il·lustra el problema és quan vols transcriure una gravació magnetofònica”.

Una altra qüestió que es planteja a l'hora de traduir el text és el del punt de vista del narrador. Ja sabem que la narradora és Xahrazad, però només surt al començament i ja no la tornem a trobar fins al final de l'obra. Per a les traductores, *Les mil i una nits* funciona una mica com el sistema de les nines

russes. Ja no és només que cada conte, pel tema, exigeixi adequar el que cada història vol expressar, sinó que resulta indispensable trobar el to i qui el dóna. Des d'aquesta perspectiva, doncs, es fa difícil de parlar d'homogenietzar el text en un únic estil de traducció.

Riquesa temàtica. Un dels tòpics que tradicionalment sol manifestar-se quan es parla de *Les mil i una nits* és el gust purament narratiu i entretenidor de l'obra. Però tal com recorden les traductores al pròleg, tampoc no s'ha d'oblidar la intenció alligadora que figura a l'encapçalament del llibre, ni els importants elements de crítica social adreçada als governants, els funcionaris, els jutges o els mestres. Tampoc no haurà de sorprendre, donat el caràcter planer del llenguatge, el to directe i sense embuts amb què són tractats l'erotisme i la naturalitat amb què són narrades les escenes més crues i escabroses. Però una de les característiques més importants de *Les mil i una nits* és la pluralitat de gèneres narratius i la riquesa temàtica de l'obra.

Al costat de les nombroses faules, acudits i anècdotes que hi figuren, les responsables de la traducció han fet una enumeració on podem distingir: a) Els contes on predomina el component fantàstic i sobrenatural dels quals són un bon exemple *El pescador i el geni*, *Kammar Azzman, fill del rei Xahraman* o *Hàssib Karim Addin* que conté —segons assenyalen les traductores—, elements de l'escatologia índia, persa, egípcia, babilònica i jueva. b) Les novel·les de cavalleria com *Umar Annuman* i *Agip, Garib i Sahim Al-lail*. c) Les novel·les amoroses: *Aziz i Aziza* i *Ali ben Bakkar*. d) Els relats de caire detectivesc de l'estil de *Les tres pomes* o *Ahmad Addanf*. e) Els relats d'aventures com el cèlebre *Sindbad el marí* entre molts altres. f) Les històries de caire picaresc com *El barber de Bagdad*, *El soldà Annàssir i els tres salmedines*. g) Els contes didàctics com *L'esclava Tauadud*. h) Llegendes de temes diversos com *Iram de les columnes* o *La ciutat d'Aram*.

Marc Soler